

© Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2012. Această traducere a fost efectuată cu sprijinul Fondului Fiduciar pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei (www.coe.int/humanrightstrustfund). Nu obligă Curtea. Pentru mai multe informații, a se vedea referințele cu privire la drepturile de autor de la sfârșitul prezentului document.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court. For further information see the full copyright indication at the end of this document.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). Elle ne lie pas la Cour. Pour plus de renseignements veuillez lire l'indication de copyright/droits d'auteur à la fin du présent document.

Notă informativă privind jurisprudența Curții nr. 147

Decembrie 2011

Finogenov și alții c. Rusiei - 18299/03

Hotărâre din 20.12.2011 [Secția I-a]

Articolul 2

Obligații pozitive

Articolul 2-1

Anchetă eficientă

Pregătirea insuficientă a unei operațiuni de salvare a ostatecilor și absența unei anchete efective: *violare*

Articolul 2-2

Utilizarea forței

Decesul ostatecilor din cauza unui gaz potențial letal, utilizat pentru a neutraliza persoanele care au luat ostateci: *absența violării*

În fapt – În seara zilei de 23 octombrie 2002, un grup de teroriști înarmați, aparținând mișcării separatiste cecene, au luat aproximativ 900 de persoane ostateci, în teatrul Dubrovka din Moscova. Reclamantii sunt foști ostateci sau rude ale persoanelor care au fost luate ostateci și care au decedat urmare a operațiunilor de salvare. Ostatecii au rămas sub amenințarea constantă a armelor și teatrul a fost asediat. Teroștii au solicitat retragerea imediată a trupelor rusești din Cecenia. Au fost duse negocieri și mulți ostateci au fost executați prin împușcare. Între timp, autoritățile au instituit o „celulă de criză”, sub comandamentul Serviciului Federal de Securitate, care a fost însărcinat să planifice operațiunea de salvare. În dimineața zilei de 26 octombrie 2002, forțele

de ordine rusești au difuzat în sala principală, un gaz narcotic necunoscut, prin sistemul de aerisire al clădirii. Câteva minute mai târziu, atunci când aproape toți teroriștii pierduse cunoștința, brigada de intervenție specială a luat cu asalt clădirea și a omorât majoritatea dintre aceștia. Ostatecii au fost evacuați din clădire și transportați la diferite spitale, cu ambulanțele sau cu autobusele urbane. Totuși, 125 de ostateci au decedat la locul faptelor, în timpul transportării sau la spital. În continuare totuși s-a decis de a nu continua ancheta asupra planificării și conducerii operațiunii de salvare, care a fost deschisă după evenimente. Capetele de cerere și acțiunile civile depuse ulterior de reclamânți pentru repararea prejudiciului moral, au fost respinse.

În drept – Articolul 2

a) Aplicabilitatea – Numeroase decese ale ostatecilor au fost explicate, oficial, prin faptul că victimele erau slăbite de asediu sau sufereau de maladii grave. Raportul de expertiză oficial a conchis că nu exista o „legătură cauzală directă” între decese și utilizarea gazului, care a constituit doar un factor printre multe altele. Curtea nu subscrie acestei concluzii. Aceasta consideră ca fiind contrar bunului simț de a afirma că 125 de persoane, de vârstă și condiție fizică diferită, au decedat aproape în același moment și în același loc, din cauza unor diverse maladii preexistente. De asemenea, aceste decese nu pot fi atribuite condițiilor în care aceste persoane au fost deținute timp de trei zile, în timpul cărora niciuna dintre acestea nu a murit, în pofida unei lipse îndelungate de mâncare și apă, combinată cu stresul. Guvernul admite că era imposibil să se prevadă efectele gazului și că anumite pierderi erau inevitabile, ceea ce implică că gazul nu era inofensiv. Chiar dacă intenția nu era, probabil, de a omorî teroriști sau ostateci, gazul era periculos și chiar potențial letal pentru o persoană slăbită. Se poate deci presupune cu certitudine că acesta a fost cauza principală a decesului unui număr mare de victime. Astfel, cauza intră în mod clar sub incidența articolul 2.

b) Aspectul material

i. Recurgerea la forță: potrivit reclamânților, criza ostatecilor ar putut fi soluționată într-un mod pașnic și nimeni nu ar fi fost omorât dacă autoritățile ar fi continuat negocierile. Cu toate acestea, Curtea constată că situația în acel moment părea foarte alarmantă: teroriști bine echipați, toți dedicați cauzei lor, au luat persoane ostateci și aveau niște revendicări ireale. Negocierile purtate primele zile nu progresau într-un mod vizibil, iar situația ostatecilor se agrava. Exista deci un risc real, grav și imediat de pierderi umane importante și autoritățile aveau toate motivele să creadă că o intervenție cu forța era inevitabilă. Decizia acestora de a opri negocierile și de a lua clădirea cu asalt nu era deci contrară articolului 2.

ii. Utilizarea gazului: dacă dreptul național autorizează recurgerea la arme, la material specializat și la alte mijloace împotriva teroriștilor, acesta nu indică tipul armelor și a materialului ce poate fi utilizat sau circumstanțele în care utilizarea acestora este autorizată. Totuși, imprecizia generală a dreptului nu duce, în mod necesar, la violarea articolului 2, în special, într-o situație total imprevizibilă și excepțională, așa cum este cazul în speță, care necesita un răspuns adaptat. Dacă gazul era periculos și potențial letal, utilizarea acestuia nu denotă nicio intenție de a omorî și nu se poate afirma că a fost utilizat „fără discernământ” deoarece această soluție lăsa ostatecilor o șansă înaltă de supraviețuire, care depindea de eficacitatea operațiunii ulterioare de salvare. Totul arată că gazul a avut efectul dorit asupra teroriștilor deoarece aceștia și-au pierdut cunoștința, facilitând astfel eliberarea ostatecilor și reducând probabilitatea unei explozii.

Concluzie: absența violării (unanimitate).

iii. Planificarea și aplicarea operațiunii de salvare: Curtea trebuie, de asemenea, să examineze dacă operațiunea de salvare a fost planificată și aplicată cu respectarea obligațiilor pozitive ce revin statului în temeiul articolului 2 și, în special, dacă autoritățile au luat toate precauțiile care se impuneau, pentru a diminua efectele gazului asupra ostatecilor, de ai evacua în mod rapid și de a le acorda îngrijirile medicale necesare.

Operațiunea de salvare nu era una spontană deoarece autoritățile au avut aproximativ două zile pentru a gândi și a efectua pregătirile necesare. Unele de altfel au fost efectuate: sute de medici, paramedici și alt personal a fost dislocat, capacitatea de internare a spitalelor a fost mărită și ambulanțele au fost avertizate despre necesitatea eventuală a unei evacuări în masă. Cu toate acestea, planul de evacuare inițial prezenta lacune din mai multe aspecte: se pare că nimic nu a fost făcut pentru a coordona la nivel centralizat lucrul diferitor servicii implicate; nicio instrucție nu a fost emisă referitor la modalitățile de schimb de informații privind victimele și starea acestora între diferitele servicii de salvare (ceea ce a avut, în special, consecința că unii ostateci au primit mai mult decât o doză de antidot); ordinea priorităților pentru medici nu a fost clară; niciun ajutor medical nu a fost oferit în autobuzele urbane în timpul transportării în masă a răniților și niciun plan de repartizare a victimelor în diferite spitale nu a fost prevăzută ceea ce a dus la un aflux de răniți care soseau în același timp și în aceleași spitale.

Aplicarea în practică a planului de evacuare, de asemenea, a pus anumite probleme: dat fiind că planul inițial a fost elaborat în funcție de ipoteza că ostatecii ar putea fi răniți de gloanțe sau în explozie, niciun toxicolog nu se afla la locul faptelor, iar paramedicii și medicii nu au primit nicio instrucțiune specială asupra tratamentului ce urma a fi acordat ostatecilor care au fost expuși unui gaz necunoscut; se pare că aceștia nu au fost informați despre utilizarea unui gaz până în momentul în care evacuarea era aproape terminată, ceea ce explică că majoritatea victimelor evacuate erau culcate, chiar pe pământ, pe spate, ceea ce a crescut riscul de sufocare și de deces în rândul ostatecilor. În realitate, este greu de înțeles de ce informațiile asupra gazului nu au fost oferite medicilor și paramedicilor mai devreme, înainte sau imediat după utilizarea acestuia și de ce evacuarea a început atât de târziu, majoritatea ostatecilor inconștienți au rămas expuși gazului, fără asistență medicală, pentru mai mult de o oră. Mulți martori au invocat, de asemenea, lipsa antidotului și este dificil de știut când acest antidot a fost administrat sau cum cei care l-au primit au fost deosebiți/diferențiați de cei cărora încă nu le-a fost administrat.

Ansamblul acestor elemente arată că operațiune de salvare nu a fost pregătită în mod suficient și statul, prin urmare, nu și-a respectat obligațiile sale pozitive sub aspectul articolului 2.

Concluzie: violare (unanimitate).

c) *Aspectul procedural* – Ancheta asupra operațiunii de salvare a fost în mod vădit incompletă. De la bun început, domeniul acesteia a fost definit într-o manieră restrânsă, excluzând orice posibilitate de neglijență din partea autorităților. Deși anchetatorii au examinat anumite chestiuni privind planificarea și desfășurarea operațiunii de salvare, numeroase fapte determinante privind o eventuală neglijență, nu au fost niciodată stabilite. În primul rând, formula gazului utilizat nu a fost dezvăluită anchetatorilor, care nu au aflat niciodată când a fost luată decizia de a utiliza gazul și cât timp au avut autoritățile pentru a evalua eventualele efecte colaterale ale acestuia. Aceste elemente, de asemenea, nu au putut fi stabilite în baza documentelor de lucru a celei de criză deoarece, potrivit Guvernului, toate acestea au fost distruse. Dat fiind că aceste documente ar fi

putut constitui o sursă de informare esențială privind planificarea și desfășurarea operațiunii de salvare, Curtea consideră că distrugerea absurdă a acestora nu se justifică. În plus, anchetatorii nu au interogat toți membrii celei de criză, în special cei care au luat decizia de a utiliza gazul și cei care au calculat dozajul și nici alți martori, cum ar fi șoferii de autobuze, jurnaliștii sau persoanele care ar fi putut ajuta la plasarea capsulelor cu gaz. Alte informații importante nu au fost stabilite: numărul medicilor care au fost de serviciu în ziua operațiunii; ce instrucțiuni preliminare au fost date ambulanțelor și autobuzelor privind locul unde aceștia trebuiau să transporte victimele; de ce au trebuit două ore după începutul operațiunii pentru a începe evacuarea; și de cât timp a fost nevoie pentru a omorî teroriștii și a neutraliza bombe. În cele din urmă, echipa anchetatorilor nu a fost una independentă deoarece avea și reprezentanți ai serviciilor direct responsabile de planificarea și desfășurarea operațiunii de salvare. În concluzie, ancheta privind alagațiile de neglijență din partea autorităților în speță nu a fost nici aprofundată și nici independentă, prin urmare nu a fost una „efectivă”.

Concluzie: violare (unanimitate).

Articolul 41 : acordarea fiecărui dintre reclamanți a sumelor începând de la 8 800 EUR până la 66 000 EUR pentru daune morale.

© Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2012

Limbile oficiale ale Curții Europene a Drepturilor Omului sunt engleza și franceza. Această traducere a fost realizată cu sprijinul Fondului Fiduciar pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei (www.coe.int/humanrightstrustfund). Nu obligă Curtea, care, de altfel, nu își asumă răspunderea pentru calitatea acesteia. Traducerea poate fi descărcată din baza de date HUDOC a Curții Europene a Drepturilor Omului (<http://hudoc.echr.coe.int>) sau din oricare altă bază de date în care Curtea a făcut această traducere disponibilă. Poate fi reprodușă în scop necomercial, cu condiția ca titlul cauzei să fie citat în întregime, împreună cu referirea la dreptul de autor menționat anterior la Fondul Fiduciar pentru Drepturile Omului. Dacă intenționați să utilizați vreun fragment din această traducere în scop comercial, vă rugăm să contactați publishing@echr.coe.int.

© Council of Europe/European Court of Human Rights, 2012

The official languages of the European Court of Human Rights are English and French. This translation was commissioned with the support of the Human Rights Trust Fund of the Council of Europe (www.coe.int/humanrightstrustfund). It does not bind the Court, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be downloaded from the HUDOC case-law database of the European Court of Human Rights (<http://hudoc.echr.coe.int>) or from any other database with which the Court has shared it. It may be reproduced for non-commercial purposes on condition that the full title of the case is cited, together with the above copyright indication and reference to the Human Rights Trust Fund. If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact publishing@echr.coe.int.

© Conseil de l'Europe/Cour européenne des droits de l'homme, 2012

Les langues officielles de la Cour européenne des droits de l'homme sont le français et l'anglais. La présente traduction a été effectuée avec le soutien du Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme du Conseil de l'Europe.

(www.coe.int/humanrightstrustftind). Elle ne lie pas la Cour, et celle-ci décline toute responsabilité quant à sa qualité. Elle peut être téléchargée à partir de HUDOC, la base de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (<http://hudoc.echr.coe.int>), ou de toute autre base de données à laquelle HUDOC l'a communiquée. Elle peut être reproduite à des fins non commerciales, sous réserve que le titre de l'affaire soit cité en entier et s'accompagne de l'indication de copyright ci-dessus ainsi que de la référence au Fonds fiduciaire pour les droits de l'homme. Toute personne souhaitant se servir de tout ou partie de la présente traduction à des fins commerciales est invitée à le signaler à l'adresse suivante : publishing@echr.coe.int.